

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพ :ของชุมชนตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ สามารถสรุปผลและข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย ในการศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพ :ของชุมชนตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ทำให้ทราบเกี่ยวกับแนวคิดความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ประเพณีการจัดงานศพของชุมชนตำบลเทพรักษา และคติธรรมจากประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลเทพรักษา ตามลำดับ ดังนี้

๕.๑.๑ แนวคิดเรื่องความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์

พระพุทธศาสนาเถรวาท

ความตาย หมายถึง การสิ้นใจ, การสิ้นสภาพของการมีชีวิต, การสิ้นสภาพของบุคคลโดยธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ ไม่มีการเคลื่อนไหวของการหายใจ ไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก ความตายเป็นวัฏจักรของสรรพสิ่ง เป็นสัจธรรมของชีวิต มนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่จะต้องเผชิญกับความตาย ซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การเกิดของมนุษย์ควบคู่กับความตาย ความตายก็ถือว่าเป็นภัยคุกคามของมนุษย์เพราะเป็นอุปสรรคของชีวิต และที่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ทุกคน ความตายมีสาเหตุไม่เหมือนกัน ตายเพราะสิ้นกรรม ตายเพราะสิ้นอายุ ตายเพราะสิ้นทั้งกรรมและอายุ ตายเพราะกรรมตรวน เช่น เกิดอุบัติเหตุ

ความตายในเชิงปรัชญานั้นมีทัศนะอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ความตายแบบจิตนิยม มี ความเชื่อว่าจิตเป็นอมตะเมื่อตายแล้วจิตจะหลุดหรือล่องลอยไปอยู่ในที่แห่งใหม่ปรัชญาแบบจิตนิยม จึงมีความเชื่อในโลกหน้า ชีวิตหลังความตายและการเกิดใหม่ของวิญญาณ ส่วนความตายแบบสสารนิยมหรือวัตถุนิยม ไม่เชื่อในเรื่องวิญญาณหรือจิตว่าเป็นอมตะ แต่เชื่อเรื่องสสารวัตถุว่า อะตอมเป็น ตัวก่อให้เกิดมนุษย์ เมื่อมนุษย์ตายแล้วร่างกายก็จะสลายกลับกลายเป็นอะตอม ความตายในแบบสสารนิยมจึงเป็นแค่การสิ้นสุดของชีวิต ชีวิตหลังความตายคือเชื่อว่า เรื่องโลกหน้าไม่มีจริง

ทัศนะความตายในทางศาสนา ทุกศาสนามีทัศนะต่อชีวิตมนุษย์แบบทวินิยม (Dualism) ชีวิตแบ่งออกได้ ๒ อย่าง คือ กายกับจิต หรือ รูปกับนาม ศาสนามองความตายเป็นแค่ปรากฏการณ์ในชีวิตมนุษย์ที่ต้องพบเจอ เป็นความจริงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ トラบใดที่มนุษย์ยังต้องเกิด ความตายก็จะเกิดกับมนุษย์ทุกชาติต่อไป แต่สิ่งที่ศาสนาให้ความสำคัญนั้น คือ วิญญาณหรือจิตมากกว่าเรื่องกาย ร่างกายดับสิ้นเสื่อมสลาย ไม่คงที่เปลี่ยนแปลง วิญญาณหรือจิต (Soul, spirit หรือ Mind) ยังอยู่ ยังต้องดำเนินเข้าสู่ปรโลกหรือภพภูมิตามคติความเชื่อของแต่ละศาสนา ศาสนาสั่งสอนให้มนุษย์เชื่อตามว่า ชีวิตหลังความตายมี

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายในสมัยพุทธกาล การจัดงานศพนั้นถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้น โดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ หลายวิธีด้วยกันพอจำแนกได้ คือ

๑) นำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิบบ เพื่อให้เป็นอาหารของแร้งกา สัตว์ป่า ดังกรณีบุตรของนางกิสโคตรมีตาย นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่าช้า

๒) นำศพไปฝังดิน กรณีของนางวิสาขาอุบาสิกา นางวิสาขาได้ตั้งหลานสาวชื่อนางสุทตติให้ดูแลภิกษุสงฆ์ในเรือนแทนตนเอง ภายหลังเธอได้สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นำร่างของเธอไปฝังดิน

๓) นำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้ค่าง้างสับหรือทำหน้าที่ในการเผา เช่น กรณีของสังกัจจะสามเณร สามเณรของพระสารีบุตร เมื่อสามเณรนั้นยังอยู่ในท้องมารดาได้ทำกาละ เมื่อมารดานั้นถูกเผาอยู่

๔) นำศพไปเผาแล้วนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา เช่น กรณีการจัดการพระศพของพระเจ้าสุทโธทนะ กรณีของพาหิยะ ทารุจิริยะ ผู้บรรลอรหันต์ขณะเป็นฆราวาสแล้วถูกวัวขวิดเสียชีวิต พระพุทธองค์มีรับสั่งให้เผาแล้วเอากระดูกมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนเคารพบูชา

๕) ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำคงคา วิธีการนี้เป็นแนวคิดที่เกิดมาจากศาสนาฮินดู พรหมณ์

๖) ประเพณีเกี่ยวกับการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าและบุคคลสำคัญ จากที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีการจัดการศพในพระไตรปิฎกนั้น พอจะสรุปลักษณะของพิธีการจัดการศพได้ คือ ในกรณีที่มีการมรณะหรือการเสียชีวิตลงของบุคคลผู้มีความสำคัญที่บ้านเมืองเกิดขึ้น ก็จะต้องมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม มากกว่าบุคคลทั่วไป แต่ถ้าเป็นบุคคลทั่วไปเมื่อถึงแก่การตาย พวกญาติก็จะหามศพไปสู่ป่าช้าเพื่อการฌาปนกิจศพเลยโดยจ้างผู้เฝ้าป่าช้า (สัปเหร่อ) ทำการฌาปนกิจให้ โดยมีอุปกรณ์ที่ต้องเตรียมไว้ใช้ในการทำฌาปนกิจ คือ ฟืนและน้ำมัน หลาวเหล็กเมื่อทำการฌาปนกิจเสร็จแล้วในวันรุ่งขึ้นจะมีการดับเชิงตะกอน คือ การดับไฟเพื่อเป็นการตรวจดูว่าศพนั้นไหม้หมดหรือไม่

สรุปได้ว่าในสมัยพุทธกาลจะจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพระพุทธสาวกบางองค์เท่านั้น ส่วนบุคคลทั่วไปจะไม่เน้นพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย จะจัดการกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ และการจัดการเกี่ยวกับศพก็จะทำทันทีหลังจากที่ตายแล้ว

๕.๑.๒ ประเพณีการจัดงานศพของชุมชนตำบลเทพรักษา

ในปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของพุทธศาสนิกชนชาวไทยเปลี่ยนไปจากเดิมมากและแต่ละท้องถิ่นก็จัดงานศพแตกต่างกันไปตามความนิยมและตามฐานะของเจ้าภาพ การจัดงานศพของชุมชนตำบลเทพรักษาก็มีประเพณีพิธีกรรมข้อปฏิบัติและความเชื่อในประเพณีการจัดงานศพ ดังนี้

๑) ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย ก็จะมีลูกหลานมาดูแลปฏิบัติ เฝ้าไข้ ให้กำลังใจคนป่วยใกล้ตาย มีการให้สติ มีการนิมนต์พระมาโปรด เป็นการบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตาย

๒) ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ เมื่อตายลงก็มีการปฏิบัติต่อศพ เช่น การแจ้งเรื่อง

การตาย การเตรียมสถานที่จัดงานศพ การจัดพิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล

๓) ประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ ก็จะมีพิธีการสวดมาติกา บังสุกุล การสวดพระอภิธรรม การสวดพระพุทธรูป เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้วายชนม์ เป็นต้น

๔) ประเพณีการบวชนาคและการจุณศพ คือ ลูกหลานของผู้ตายบวชเป็นเณร หรือเป็นพระในวันเผาเรียกว่า บวชนาคไฟหรือบวชนาคศพ ถ้าเป็นหญิงก็จะให้บวชศีลจาริณี เป็นการบวชชั่วคราว ตามปกติมักบวช ๓ วัน แต่ที่บวชตลอดชีวิตก็มี เป็นการบวชเพื่อจุณศพและอุทิศส่วนกุศลให้ผู้วายชนมนั่นเอง

๕) ประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ การเผาศพในปัจจุบันมีพิธี ๒ ตอน คือ ตอนแรกเผาพอเป็นพิธี ที่เรียกอย่างสามัญว่าเผาลอก ตอนที่สองเป็นการเผาจริง ซึ่งปัจจุบันนี้ มักจะดำเนินการต่อจากเผาลอกเป็นการเผาจริงเลยทีเดียว เมื่อถึงกำหนดประชุมเพลิงหรือเผาศพจริง พนักงานของทางวัดหรือสัปเหร่อจะยกศพลงจากจิตกาธานหรือเชิงตะกอน แล้วเปิดฝาหีบให้เจ้าภาพดูศพเป็นครั้งสุดท้าย แล้วก็ใช้น้ำมะพร้าวรดลงที่ศพ ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อถือกันมาแต่โบราณว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ ผู้ที่ไปเผาศพก็มักจะช่วยกันนำพื้นคนละคันสองคันไปเผาเหมือนอย่างที่ทำกันอยู่ในชนบทเป็นส่วนมาก ต่อมาภายหลังจึงใช้รูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม และดอกไม้จันทน์ ๑ ช่อ จุดไฟแล้ววางไว้ที่เชิงตะกอนได้ศพเวลาเผา พระสงฆ์ ๔ รูป สวดพระอภิธรรมเรียกว่าสวดอภิธรรมหน้าไฟเวลาจุดไฟเผาศพมีความเชื่อถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาว่าห้ามมิให้ต่อไฟกัน

๖) ประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เมื่อทำพิธีเผาศพแล้ว เจ้าภาพ จะทำการเก็บอัฐิในวันที่เผาศพเลยทีเดียว แต่ถ้าหากว่าเก็บอัฐิไม่ทันเพราะมีดหรือดักไป ก็จะไปทำการเก็บอัฐิในวันรุ่งขึ้น แล้วจึงนำอัฐิมาตั้งบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศให้ผู้ตายต่อไป ซึ่งมีประเพณี พิธีกรรม คือ ประเพณีการแปรรูป ประเพณีการตั้งอัฐิบำเพ็ญกุศล ประเพณีการทำบุญอุทิศให้ ประเพณีการบรรจุอัฐิ ไปตามลำดับ จนเสร็จพิธี

๕.๑.๓ คติธรรมจากประเพณีการจัดงานศพในชุมชนเทพรักษา

คติธรรมที่ได้สอดแทรกไว้ในพิธีกรรมนั้น เพื่อให้เกิดแนวคิดคติเตือนใจและแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรมจริยธรรมที่สอดคล้องกับความจริงของชีวิตในแง่ของสัจธรรม ซึ่งมีคติธรรมจากประเพณีการจัดงานศพ คือ

๑) คติธรรมจากข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย คือ ความกตัญญูทุกเวที ทำให้ลูกหลานได้มาดูแลปรนนิบัติรับใช้ ให้กำลังใจแก่คนป่วย และคติธรรมเตือนใจรู้เท่าทันในชั้น ๕ มีสติไม่หลงตาย

๒) คติธรรมจากประเพณีการปฏิบัติต่อศพ คือ การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เพราะเชื่อว่าบุญกุศลที่ลูกหลานอุทิศให้ ทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในโลกหน้าที่ดี เป็นการตอบแทนพระคุณท่านอีกด้วย

๓) คติธรรมจากประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ คือ คติธรรมความเชื่อในการเกิดใหม่ในโลกหน้า และคติธรรมความกตัญญูทุกเวที ตอบแทนพระคุณท่านเหมือนที่พระพุทธเจ้าได้แสดงพระอภิธรรมโปรดมารดาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๔) คติธรรมจากประเพณีการบวชนาคและการจุณศพ คือ คติธรรมความ

กตัญญูและความไม่ประมาทในชีวิต สักวันหนึ่งเราก็ต้องตายจากโลกนี้เช่นเดียวกัน หนีความจริงไม่พ้น ทุกคนเกิดมาแล้วก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีใครหลีกเลี่ยงหนีพ้นได้ เป็นสัจธรรมของชีวิต

๕) คติธรรมจากประเพณีการปฏิบัติในการเผาศพ มีคติธรรมคือความไม่ประมาท เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจ ให้ชวนช่วยบำเพ็ญบุญกุศลเอาไว้ ไม่ว่าทาน ศีล ภาวนา ตลอดถึง เห็นกฎความจริงของชีวิต คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่คือนิยามของชีวิต

๖) คติธรรมจากประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย คือคติธรรมเรื่อง ชันธ ๕ และอริยทรัพย์ เป็นการสอนคนเป็นว่า ร่างกายนี้ประกอบด้วยธาตุ ๔ หรือ มาจากธาตุทั้ง ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นธาตุเล็กในธาตุใหญ่ ในวาระสุดท้าย ก็ไหลคืนไปรวมอยู่กับธรรมชาติ ซึ่งเรียกว่าเป็นการคืนสู่ธรรมชาติดั้งเดิม คือ การคืนสู่ ธาตุไฟ ด้วยการเผา คืนสู่ธาตุดิน ด้วยการฝัง คืนสู่ธาตุน้ำด้วยอังคาร และเถาถ่านที่เหลือไปลอยน้ำ ส่วนธาตุลม ก็ลอยอยู่ทั่วไปในที่ว่างอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ มนุษย์ก็ไม่ลืมตัว ไม่เหยอหยิ่ง ถือตนว่าใหญ่โตเหนือสิ่งอื่น แม้แต่ทรัพย์สมบัติที่แสวงหาไว้ก็ไม่สามารถติดตามตนเองไปได้ มีแต่อริยทรัพย์คือบุญกุศลคุณงามความดีเท่านั้นที่ติดตามไปเป็นที่พึ่งได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาคติธรรมจากพิธีกรรมงานฌาปนกิจศพ :ของชุมชนตำบลเทพรักษา อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ ตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ และสรุปประเด็นเนื้อหาจากข้างต้นมาเป็นลำดับจึงมีข้อเสนอแนะจากงานวิจัยในครั้งนี้ และครั้งต่อไปควรจะศึกษาเรื่องเหล่านี้ด้วยเพราะเป็นตัวอย่างที่สำคัญ คือ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยเชิงนโยบาย

๑. ผู้นำชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการวัด และผู้นำชุมชนซึ่งมีบทบาทในการจัดกิจกรรมชุมชน ควรนำไปเป็นคู่มือการศึกษาในชุมชน เพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามหลักศาสนาจารีต ประเพณีกับวิถีชุมชนไปในรูปแบบเดียวกัน

๒. ผู้นำทางศาสนา ควรมีนโยบายชัดเจนเป็นเสาหลัก โดยปฏิรูปพิธีกรรมกับหลักศาสนา เพื่อเป็นหลักปฏิบัติเข้ากับวิถีชุมชนปัจจุบัน ผู้นำทางศาสนาอ่อนแอลง พิธีกรรมทางศาสนายกให้เป็นหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการวัดกำหนดงานเอง ทั้งผิดทั้งถูก ควรร่วมมือกันจัดระเบียบพิธีกรรมนำมาปฏิบัติให้ถูกต้องและตรงกัน

๓. การปรับปรุงกิจกรรมด้านต่าง ๆ ต้องสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนในการจัดงาน สอดคล้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและจารีตประเพณีท้องถิ่น ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และเศรษฐกิจครอบครัวโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานเศรษฐกิจพอเพียง และเลี้ยงกินกันพอประมาณ

๔. บทบาทของผู้นำทางพิธีกรรมโดยเฉพาะผู้อาวุโสและพระสงฆ์ควรเข้ามามีบทบาทกำหนดทิศทางงานทุกขั้นตอนให้เหมาะสมกับประเพณีไทย ให้พิธีกรรมทางศาสนาเป็นหลัก เวลาประกอบพิธีคนที่อยู่ในงานควรให้ความร่วมมือแสดงความเคารพหยุดกิจกรรมอื่น ๆ ไว้ก่อน เมื่อเสร็จกิจกรรมทางศาสนาแล้วค่อยดำเนินกิจกรรมอื่นต่อไป

๕. ผู้นำทางพิธีกรรมควรพัฒนาตนเองให้ทันสมัยต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและ

ความคิดของคนรุ่นใหม่ เช่น การสวด การเทศน์ต้องกำหนดเวลา จัดลำดับการเทศน์ การสอนโดยยึดผู้ฟังเป็นศูนย์กลาง สร้างแรงจูงใจนำองค์ความรู้ใหม่ ๆ ฟังง่าย ๆ เข้าใจถูกต้อง ไม่ควรยึดอาณิสสส์เป็นหลักแต่ยกขึ้นประกอบได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญตามกิจศพของภาคอีสานกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ว่ามีส่วนใดบ้างที่เหมือนและต่างกัน ปัจจัยใดบ้างที่เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น
๒. ควรศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญตามกิจศพของชุมชนในอดีตกับปัจจุบันว่า มีส่วนใดบ้าง ที่เหมือนกันและแตกต่างกัน และมีเหตุปัจจัยอะไรที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น
๓. การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี อาจมีความคิดที่ต่างไปจากชุมชนอื่น จึงควรมีการศึกษากรณีชุมชนที่อยู่ใกล้เคียง ว่ามีประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันอย่างไร